

Павло ДЕЛЕНКЕВИЧ

аспірант ЛНАМ

РАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ СТРУКТУРИ ІКОНОСТАСА ЦЕРКВИ СВЯТОГО ЮРА В ДРОГОБИЧІ

***Анотація.** Церковне мистецтво, зокрема іконостасні ансамблі, потребує вирішення низки проблем. У статті автор виділяє особливості структури іконостасного ансамблю церкви Св. Юра в Дрогобичі. Досліджено вплив принципів і поглядів світогляду епохи на систему іконостаса. Визначено можливі типи класифікації іконостасних ансамблів за геометричною формою, порушено проблему синтезу рядів іконостаса.*

Ключові слова: синтез, іконостас, структура, ансамбль, пропорції.

Створення іконостасного ансамблю в інтер'єрі храму залежить від багатьох чинників — географічне розташування, матеріальні можливості, естетичні вподобання населення, матеріали та техніки виконання. Важливе значення також має світогляд епохи.

Раціоналізм — філософський напрям, прибічники якого визнають розум основою пізнання. Усе в природі підпорядковане загальним закономірностям, вираженим у математичних законах [1, 173]. Розвиток мистецтва у Середні віки дещо різниться від античного. Духовна влада належала церкві, і це впливало на розвиток мистецтва і науки. Наука, здебільшого мала служити доведенню теологічних істин. Одне з положень філософської концепції Відродження зводилося до визнання і утвердження сили розуму та логічної діяльності. Основним акцентом у формуванні методів дослідження мистецтва було знання про пропорційність, основою якої є міра людського тіла.

У “книзі абака” Фібоначчі (італійський математик XIII ст.) описав послідовність чисел, відому ще з Давньої Індії. Послідовність Фібоначчі визначається як ряд чисел, у якому кожне наступне число дорівнює сумі двох попередніх. Відношення двох сусідніх чисел у послідовності Фібоначчі прямує до золотого перетину. Нам відомі також праці Луки Пачолі “Суми арифметики, геометрії пропорції та пропорційності” (1494) і

“Божественна пропорція” (1499). У останній досліджено природні закономірності, розв'язок яких отримано на основі застосування золотого перетину. Відкриття мали суттєвий вплив на створення мистецьких творів, зокрема сакральних.

Якщо Середньовіччя можна назвати епохою релігійною, а Відродження — епохою художньо-естетичною, то основною концепцією Нового часу стає ідея раціонального панування людини над природою і суспільством. У XVII ст. природа позбавляється божественного сенсу і перетворюється на об'єкт корисних намірів. Знання сили природи ставились на службу людським потребам. Розвиток мистецтва XVII ст. завдячує знанням і традиціям доби Відродження. [2, 122].

До проблеми дослідження структури іконостасних ансамблів в українському мистецтвознавстві звертались окремі дослідники С. Таранушенко [3], Б. Певний [4], Л. Скоп [5], Т. Откович [6], В. Ярема [7] та інші. У працях досліджено генезис і виділено основні структурні особливості іконостасних ансамблів. Проведено аналіз формування іконографічної структури окремих рядів іконостаса. Окремі дослідники вважали, що порядок розташування зображень в іконостасі не підлягав жодним правилам [3, 8]. Іконостас в Україні утвердив певні композиційні принципи, які увійшли в традицію. Іконостаси розділяють на поземні ряди або яруси [4, 226].

Проблема пропорцій системи іконостаса церкви Св. Юра у Дрогобичі не була вирішена. Цей іконостас був створений упродовж 1659-1669 рр. під керівництвом талановитого дрогобицького іконописця Стефана Медицького. Головний іконостас церкви має типову для церков XVII ст. Західної України програму рядів: головний ряд — намісний, під ним предельний, над ним празничковий, апостольський та пророчий. Іконостас п'ятиярусний, різьблений з дерева, вкритий золотом і сріблом, різьба якого виконана в стилі маньєризм, характер декору нагадує фасади тогочасних палаців [5, 4].

З мистецького погляду іконостас церкви Св. Юра в Дрогобичі репрезентує провінційну традицію української мистецької культури XVII ст. Попри те, що структура іконостаса виділяється унікальною іконографією. Надалі нам не слід детально

концентрувати увагу на проблемах формування іконографічної структури поясів, де це питання достатньо повно сформовано [5], а увагу слід приділити архітектонічній виразності, що притаманна іконостасу церкви Св. Юра у Дрогобичі. Цей іконостас є унікальним не лише у спадщині українського малярства, а й у системі конструкцій та декоративному різьбярстві. Різьблені елементи іконостаса, частково проаналізував Т. Откович: “Даний іконостас відзначається цікавими особливостями в архітектоніці, відмінний від решти іконостасів цього часу” [6, 152].

Архітектоніка, композиція, конструкція і низка інших особливостей іконостасів залежали від внутрішнього середовища храму, від конфігурації вирізу між навою і вівтарем, від стіни, до якої він примикав.

Збережені іконостасні ансамблі XVII ст. можна поділити на три основні типи за геометричною формою, а саме:

- прямокутний горизонтальний (Богородчанський іконостас Йова Кондзелевича 1698-1705 рр.);
- прямокутний вертикальний (Жовківський іконостас Івана Рутковича 1697-1699 рр.);
- квадратний (іконостаси Воздвиження Чесного Хреста та Святого Юра у Дрогобичі Стефана Медицького 1659 — 1669 рр.).

Проведені нами обміри іконостаса церкви Св. Юра дають нам можливість аналізувати конструктивні та тектонічні характеристики (іл. 1). Весь іконостас можна уявно вписати в квадрат розміром 6670x6670 мм, діагоналі якого перетинаються у закінченні балки над “празничковим” рядом. Три балки-ан-таблементи, присутні в іконостасі, збільшуються згори вниз кожен на 50 мм від попереднього. Пророчий ряд, що над апостольським, завершується на лінії перетину загальної висоти у три чверті. Таким чином площа трьох рядів — намісного, предельного та “празничкового” — рівно у два рази більша за площу апостольського та пророчого рядів.

Розміри конструктивної побудови іконостаса пропорційні між собою. Одна восьма частина висоти іконостаса рівно пропорційна ширині царських врат. Царські врата правильно пропорційні між собою, висота їх становить дві його ширини.

Хрест, розташований на завершенні іконостаса, за висотою однаковий з різницею між верхом пророчого ряду та багетом над іконою “Розп’яття з Предстоячими” і складає восьму частину загальної висоти.

Зміщення вгору, що розпочинається з ікони “Тайна вечеря”, виникло, мабуть, у результаті накресленої хорди кола, яке займає половину висоти. Виділення основної центральної вертикальної осі характерне для іконостасів, створених за традиціями бароко. Півдиркульне арочне завершення ікон в намісному та апостольському рядах повторюють наявні в інтер’єрі арки, які розділяють наву церкви та бічні крилоси. Арки створюють два бокові нефи. Наближення форм іконостасної стіни до фасадів ренесансних споруд не було проявом стихійних впливів ордерної архітектури. Це було свідоме використання українськими майстрами відроджених засобів, які найбільше відповідали життєствердним світоглядним настроям народу.

Відкриття доби Відродження мають безперечний вплив на структуру іконостаса церкви Св. Юра у Дрогобичі, а саме — Вітрувіанська людина (Леонардо да Вінчі). Систему рядів, а також ряд окремих іконографічних композицій створено застосуванням формули золотого перетину. Центром висоти іконостаса за формулою є лик Христа з композиції Деїсус пророчого ряду. Конструктивно вдало подано в структурі іконостаса ікону “Розп’яття з Предстоячими”: лінія між акроміонами плечового поясу органічно накладається на рамена розп’ятого Христа (іл. 2).

Описуваний іконостас створює монументальну декоративну стіну з тектонічно цілісною структурою. Іконостасний ансамбль пов’язано горизонтальним і вертикальним членуванням. Конструктивні та іконографічні характеристики іконостаса церкви Св. Юра в Дрогобичі дають нам змогу припускати, що майстри сницарі та іконописці, створюючи вівтарну перегородку, тісно співпрацювали. Ікони гармонійно та пропорційно вписуються в рамки, конструктивно створені сницарями. Майстри відобразили реакцію на гармонію, лад і досконалість мистецтва Відродження. Іконостас характеризується вишуканою формою та побудовою композиції не лише іконопису, а й конструкції [7, 397]. Досконало відтворено їхню взаємо-

залежність. Золотий перетин простежуємо по всій вертикалі іконостаса, зокрема:

— висота намісного і предельного рядів дорівнює меншому відрізку від висоти іконостаса;

— відрізок завершення апостольського ряду до найвищої точки іконостаса ділиться золотим перетином у завершенні ікони Розп'яття з Предстоячими;

— висота царських врат до нодуса співрозмірна меншому відрізку висоти до центру Деїсусної композиції.

У створенні головних рядів — апостольського та намісного, — від яких залежить загальна характеристика іконостаса, іконописець твердо дотримується місцевих традицій. Попри очевидний вплив відродження на структуру іконостасного ансамблю, майстер вміло синтезує маньєристичні прийоми химерності та контрасту. В іконостасі прямокутні форми ікон у предельному та празничковому ряді контрастують з овальними рамами, пророчого ряду. Прямокутні форми контрастують з півциркульними завершеннями намісного та апостольського рядів. Примхливість стилю створила в структурі іконостаса індивідуальний синтез площини з різьбленням, освітлених частин — із затіненими. Колонки спираються на кронштейни вишуканої форми та виступають далеко за межі іконостаса, створюють багатопланову гру площин, світла й тіні. Уся різьба в цьому іконостасі, крім царських врат, не наскрізна, а рельєфна і за стилем наближається до ренесансної білокам'яної різьби XVII ст. [5, 5]. Композиції маньєризму характерна втрата гармонії задля дисонансів, тривожності, асиметрії, горизонтальні лінії контрастують з кривими, вертикальними, навскісними або увігнутими. Цей прийом майстри іконостаса церкви Св. Юра частково ігнорують.

Отже, структура іконостасного ансамблю церкви Св. Юра в Дрогобичі створена високоосвіченими майстрами за традиціями маньєризму. Бажання працювати в манері геніїв епохи Відродження створило чітку тектонічну конструкцію. Метод раціонального аналізу — один з основних у дослідженні системи іконостасів маньєризму. Іконостасний ансамбль організував інтер'єр храму, забезпечив синтез архітектури, жи-

вопису та декоративної пластики і є унікальною збереженою пам'яткою середини XVII ст.

1. Філософія: мислителі, ідеї, концепції / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. — К.: Книга, 2005. — 528 с. 2. Соколов В.В. Европейская философия XV — XVIII веков: Учебн. для вузов. — М.: Высшая школа, 2003. — 428 с. 3. Таранушенко С.А. Іконостаси Слобідської України. — Х.: Харківський приватний музей міської садиби, 2011. — 152 с., іл. 4. Певний Б. Майстри нашого мистецтва: роздуми про митців та мистецтво. — Нью-Йорк: УВАН у США; К.: Сучасність, 2005. — 432 с., іл. 5. Скоп Л. Церква святого Юра XV — XVII ст. у Дрогобичі. — Дрогобич: Коло, 2003. — 16 с., іл. 6. Откович Т. Елементи маньєристичного стилю в різьбленні українських іконостасів XVII ст. // Апологет. Матеріали V міжнар. конф. м. Львів 23-24 листопада 2012 р., «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво». — Львів, 2012. — С. 150-154. 7. Ярема В. Походження і розвиток німого православного іконостаса // Православний вісник. — 1959. — № 10. — С. 309-316. 8. Логвин Г.М. Памятники искусства Советского Союза. Украина и Молдавия. — М.: Искусство, 1982. — 496 с., ил.

Annotation

Pavlo Delenkevych. Rational aspect of the structure of iconostasis in the Church of Saint George in Drohobych. The church art, particularly iconostasis ensembles, require resolution of a number of problems. In this article the author distinguishes peculiarities of the structure of iconostasis ensemble in the Church of Saint George in Drohobych. Studies influence of the principles and views of the world outlook of the epoch on the iconostasis system. Defines possible types of classification of iconostasis ensembles by their geometrical form. Poses the problem of synthesis of tiers of the iconostasis.

Key words: rationalism, iconostasis, structure, golden section, proportions.

Аннотация

Павел Деленкевич. Рациональный аспект структуры иконостаса церкви Святого Георгия в Дрогобыче. Церковное искусство, в частности иконостасные ансамбли, требуют решения ряда проблем. В статье автор выделяет особенности структуры иконостасного ансамбля церкви Святого Георгия в Дрогобыче. Исследовано влияние принципов и взглядов мировоззрения эпохи на систему иконостаса. Определены возможные типы классификации иконостасных ансамблей по геометрической форме. Затронута проблема синтеза рядов иконостаса.

Ключевые слова: рационализм, иконостас, структура, золотое сечение, пропорции.

